

Universitat de Lleida

GUIA DOCENT

HISTÒRIA SOCIAL D'AMÈRICA

Coordinació: BRETON SOLO DE ZALDIVAR,
VICTORIANO

Any acadèmic 2023-24

Informació general de l'assignatura

Denominació	HISTÒRIA SOCIAL D'AMÈRICA			
Codi	100087			
Semestre d'impartició	1R Q(SEMESTRE) AVALUACIÓ CONTINUADA			
Caràcter	Grau/Màster	Curs	Caràcter	Modalitat
	Grau en Història	3	OPTATIVA	Presencial
Nombre de crèdits assignatura (ECTS)	6			
Tipus d'activitat, crèdits i grups	Tipus d'activitat	PRAULA	TEORIA	
	Nombre de crèdits	3	3	
	Nombre de grups	1	1	
Coordinació	BRETON SOLO DE ZALDIVAR, VICTORIANO			
Departament/s	GEOGRAFIA, HISTÒRIA I HISTÒRIA DE L'ART			
Distribució càrrega docent entre la classe presencial i el treball autònom de l'estudiant	Per a cadascuna de les classes presencials, l'estudiantat haurà d'haver treballat a casa un text de caràcter obligatori (un article d'una mitjana de 20 pàgines de longitud). En la part final de la classe s'obrirà un debat entre el docent i l'estudiantat al voltant de les tesis de cada text en relació al tema tractat a l'aula.			
Informació important sobre tractament de dades	Consulteu aquest enllaç per a més informació.			
Idioma/es d'impartició	Castellà i català.			

Professor/a (s/es)	Adreça electrònica professor/a (s/es)	Crèdits impartits pel professorat	Horari de tutoria/lloc
BRETON SOLO DE ZALDIVAR, VICTORIANO	victor.breton@udl.cat	6	

Informació complementària de l'assignatura

Informació sobre protecció de dades en l'enregistrament audiovisual.

De conformitat amb la normativa vigent en matèria de protecció de dades de caràcter personal, t'informem que:

- El responsable de l'enregistrament i l'ús de les teves imatge i veu és la Universitat de Lleida - UdL- (dades de contacte del representant: Secretaria General. Plaça Víctor Siurana, 1, 25003 Lleida; sg@udl.cat; dades de contacte del delegat de protecció de dades: dpd@udl.cat).
- Les teves imatge i veu enregistrades s'utilitzaran exclusivament per a les finalitats inherents a la docència de l'assignatura.
- Les teves imatge i veu enregistrades es conservaran fins a la finalització del curs acadèmic vigent, i es destruiran en els termes i condicions previstes en la normativa sobre conservació i eliminació dels documents administratius de la UdL, i les taules d'avaluació documental aprovades per la Generalitat de Catalunya (<http://www.udl.cat/ca/serveis/arxiu/>).
- La teva veu i imatge és imprescindible per impartir la docència en aquesta assignatura, i la docència és un dret i un deure del professorat de les Universitats, que ha d'exercir amb llibertat de càtedra, com preveu l'article 33.2 de la Llei orgànica 6/2001, de 21 de desembre, d'universitats. Per aquest motiu, la UdL no necessita el teu consentiment per enregistrar les teves veu i imatge amb aquesta exclusiva finalitat, d'impartir docència en aquesta assignatura.
- La UdL no cedirà les dades a tercers, llevat dels casos estrictament previstos en la Llei.
- Pots accedir a les teves dades; sol·licitar-ne la rectificació, supressió o portabilitat; oposar-te al tractament i sol·licitar-ne la limitació, sempre que sigui compatible amb les finalitats de la docència, mitjançant escrit tramès a l'adreça dpd@udl.cat. També pots presentar una reclamació adreçada a l'Autoritat Catalana de Protecció de Dades, mitjançant la seu electrònica de l'Autoritat (<https://seu.apd.cat>) o per mitjans no electrònics.

Objectius acadèmics de l'assignatura

És impossible pensar en una *Història Social d'Amèrica* sense explicitar quins aspectes, des de quines perspectives i amb quin objecte es vol planificar la docència, donada la immensitat potencial de la matèria. Més tenint en compte que es tracta d'una assignatura a impartir dins d'un grau d'Història, amb sis crèdits que es tradueixen, més o menys, en tres hores de classe setmanals al llarg de quinze setmanes. Considerant aquestes limitacions, el fet que es tracti d'una matèria optativa per l'estudiantat de tercer curs (que, per tant, ja haurà passat per l'Antropologia Econòmica obligatòria en segon), la pròpia adscripció disciplinària del docent i el fet que em sembla irrenunciable retroalimentar la docència amb la recerca, presento la següent proposta docent, que he intitulat *Desenvolupament i agendes subalternes en l'Amèrica Llatina contemporània*.

És molt freqüent als programes convencionals d'aquest tipus d'assignatura presentar una panoràmica més o menys ambiciosa des de la perspectiva de la història política, la història regional, la història econòmica o les variants híbrides imaginables entre aquestes categories, de tal manera que, en molts sentits, el "social" queda reduït a un qualificatiu la majoria de les vegades buidat de contingut substantiu. En aquesta proposta he tractat de defugir aquest risc i he apostat per oferir una lectura trans i interdisciplinària de la història contemporània

d'Amèrica Llatina (primer acotament important), tractant de combinar la lectura dels grans models de desenvolupament assajats des de la independència amb les respostes generades, a nivell local i regional, des dels sectors subalterns. El programa està imbricat, per això, amb l'Antropologia Econòmica precedent a la planificació de la titulació. No es poden abastar tots els països ni tots els processos esdevinguts en tot aquest trànsit secular, per la qual cosa he preferit garantir que l'estudiantat tingui una visió de conjunt de les grans conjuncions, dels grans paradigmes rectoros de les mateixes, així com de les sinergies i moviments socials més remarcables que a cada moment han operat sobre els territoris objecte de reflexió. Es prioritzarà, en aquest sentit, la contrastació entre els dos nivells, macro i micro, oferint mirades contraposades des d'a dalt i des d'a baix, comparant sempre, en la mesura del possible, experiències concretes que il·lustrin cadascun dels problemes abordats.

Competències

Generals i transversals:

- Capacitat d'anàlisi i síntesi.
- Compromís ètic.
- Reconeixement i respecte a la diversitat i la interculturalitat.
- Raonament crític.
- Capacitat de treball en equip.

Específiques:

- Capacitat de lectura i anàlisi.
- Capacitat i habilitat per analitzar i investigar els problemes socioculturals, econòmics, polítics i demogràfics del món actual.
- Coneixement de l'evolució del pensament i de la seva relació amb la societat.
- Coneixement de les interrelacions entre ciència i evolució social.
- Aprendre a captar la complexitat dels fenòmens humans, la dinàmica social, els conflictes de grup i de gènere, la dialèctica entre classes, l'organització de l'espai, les relacions de poder i formulació de projectes ideològics, culturals i socials en el si de les societats complexes.
- Enteniment de les dinàmiques desenvolupament-subdesenvolupament com a derivades del funcionament en la llarga durada transecular del sistema-món contemporani.

Continguts fonamentals de l'assignatura

El programa està dividit en tres parts (introducció, nucli argumental i epíleg), a manera d'un llibre, ja que part de la concepció de la docència universitària –repeteix l'indicat al programa d'Antropologia Econòmica– com un procés obert de intercanvi de coneixements i experiències dialèctic entre l'estudiantat; procés conduït i moderat pel professor. Per això, ha d'entendre's la dinàmica de les classes com el desplegament d'un assaig. Aquest assaig arrenca aquesta vegada d'un conjunt de precisions teòriques i punts de partida històrics (“Introducció: De conceptes, classificacions i situacions”, secció integrada per quatre temes). A continuació, el segon bloc temàtic, significativament titulat “L'Era del Desenvolupament” està compost per deu temes en els quals es passa revista als diferents paradigmes d'intervenció experimentats a l'Amèrica Llatina, amb especial èmfasi en la qüestió agrària. Considero a aquesta secció com l'espina dorsal del curs, donat que és en ella on l'alumnat ha d'adquirir les capacitats per identificar, criticar –en el sentit estricte de deconstruir i emetre un judici de valor amb elements de coneixement– i analitzar els usos, els abusos i els límits de cada paradigma. Tot això conduirà a una sort de “Epíleg” (un sol tema), en el qual es revisaran les propostes presumptament alternatives, posneoliberales i plurinacionals constitutives del “Socialisme del segle XXI”, posant l'accent en els discursos i les pràctiques dels règims de Bolívia i l'Equador i les seves conflictives relacions amb els moviments socials que en principi els sustenten. Es prendrà com a fil conductor les propostes d'un desenvolupament amb mires en el “Bon Viure” sancionades constitucionalment a l'Equador (2008) i Bolívia (2009) per contraposar-les als paradigmes hegemònics ancorats, a escala planetària, en els ítems més ortodoxes de l'economia neoclàssica.

Eixos metodològics de l'assignatura

La docència es fonamentarà en les classes presencials i no presencials síncrones, en les quals es facilitarà l'ús de mitjans audiovisuals i, en la mesura del possible, en el debat entre l'estudiantat a partir de dossiers d'articles distribuïts pel professor a través del campus virtual.

Pla de desenvolupament de l'assignatura

INTRODUCCIÓ: DE CONCEPTES, CLASSIFICACIONS I SITUACIONS

1. De nou en el bosc dels conceptes esquius.
2. De bàrbars, pagans, salvatges, primitius i subdesenvolupats.
3. De colònies a repúbliques, continuïtats i canvis.
4. La utopia liberal o la construcció de les perifèries.

L'ERA DEL DESENVOLUPAMENT

5. Les teories de la modernització o el desenvolupament com a carrera.
6. L'estructuralisme i la utopia industrialista.
7. La modernització dels camperols.
8. L'indigenisme com a política d'Estat.
9. La terra per qui la treballa!
10. Marx a Amèrica Llatina o les teories de la dependència.
11. Capitalisme, feudalisme o simplement feudalisme tardà?
12. Processos revolucionaris, revolucions pendents i contrainsurgència
13. La teologia neoliberal i el Consens de Washington.
14. La nova Torre de Babel.

EPÍLEG

15. Els experiments del Socialisme del Segle XXI als Andes.

Sistema d'avaluació

Les classes pretenen ser, en la mesura del possible, dinàmiques. Després de l'exposició per part del docent dels continguts preceptius en cada sessió, es destinarà un espai temporal en la part final, entorn d'els 30 minuts, perquè, després d'una síntesi breu i succinta per part d'un estudiant –o de diversos si són més articles– dels principals arguments polèmics de la(es) lectura(es) treballada(es) aquesta setmana, es puguin aclarir i/o discutir els punts que en cada cas es consideri oportú.

L'avaluació serà continuada i constarà de tres informes de lectures, a realitzar en classe. Es tractarà de reflexionar, sobre la base de les lectures obligatòries de cada bloc temàtic, entorn d'alguns conceptes-clau proposats pel professor. El valor de cadascun dels informes equivaldrà al 15% de la nota (45% en total). Al final de curs caldrà superar un examen del conjunt de la matèria impartida que representarà el 50% de la qualificació final. El 5% restant dependrà de l'assistència i la participació en classe de l'estudiantat.

L'alumnat que combini els estudis amb una feina a temps complet o a temps parcial els horaris de la qual coincideixin amb els de les classes, o que per necessitats de conciliació familiar no pugui assistir a classe, té dret a demanar avaluació alternativa en un termini de 5 dies des del començament del semestre. Per a més informació, envieu un correu electrònic a academic@lletres.udl.cat o adreceu-vos a la Secretaria de la Facultat de Lletres. Passats els primers cinc dies de classe sense avisar de voler fer l'avaluació alternativa, l'única opció serà la d'avaluació continua ja presentada en aquesta secció.

Descobrir-se plagi o còpia tindrà greus conseqüències i sempre repercutirà en la nota. De bon principi, els exercicis implicats rebran un 0 de nota. A més, el frau acadèmic (còpia o plagi en treballs o còpia espontània durant l'examen), comporta l'aplicació de la Normativa de l'Avaluació i la qualificació de la docència en els graus i màsters de la UdL, la qual cosa vol dir que s'informarà al coordinador i a la cap d'estudis per obrir expedient a l'estudiant; i que el seu cas es valorarà en la comissió d'estudis, podent arribar les sancions aplicables (i depenent de la gravetat de la falta), a la pèrdua del dret a ser avaluat de l'assignatura, la pèrdua de la matrícula d'un semestre o

un curs o l'expulsió del grau fins a tres anys.

Bibliografia i recursos d'informació

- Alcina Franch, José (ed.) (1990), *Indianismo e indigenismo en América*. Madrid: Alianza Editorial.
- Andolina, Robert; Nina Laurie; Sarah A. Radcliffe (2009), *Indigenous Development in the Andes. Culture, Power and Transnationalism*. Durham: Duke University Press.
- Assies, Willem (2000), "Indigenous peoples and reform of the State in Latin America". En Willem Assies, Gemma van der Haar, André J. Hoekema (eds.), *The Challenge of Diversity. Indigenous Peoples and Reform of the State in Latin America*. Amsterdam: Thela Thesis, pp. 3-21.
- Barsky, Osvaldo (1988), *La reforma agraria ecuatoriana*. Quito: Corporación Editora Nacional.
- Bebbington, Anthony; Thomas Carroll (1999), "Induced Social Capital and Federations of the Rural Poor", *Social Capital Initiative Working Paper 19*. Washington: World Bank.
- Bebbington, Anthony; Víctor Hugo Torres (eds.) (2001), *Capital social en los Andes*. Quito: COMUNIDEC / Abya-Yala.
- Bestard, Joan; Jesús Contreras (1986), *Bárbaros, paganos, salvajes y primitivos. Una introducción a la Antropología*. Barcelona: Barcanova.
- Bethell, Leslie (ed.) (1984-1996), *Historia de América Latina*. Barcelona: Crítica, 16 volúmenes.
- Borras, Saturnino; Marc Edelman; Cristóbal Kay (eds.) (2008), *Transnational Agrarian Movements Confronting Globalization*. Malden: Wiley-Blackwell.
- Brass, Tom (ed.), *Latin American Peasants*. London: Frank Cass.
- Bretón, Víctor (1999), "Del reparto agrario a la modernización excluyente: los límites del desarrollo rural en América Latina". En: Víctor Bretón, Francisco García, Albert Roca (eds.), *Los límites del desarrollo. Modelos 'rotos' y modelos 'por construir' en América Latina y África*. Barcelona: Icaria, pp. 269-338.
- Bretón, Víctor (2005), *Capital social y etnodesarrollo en los Andes*. Quito: Centro Andino de Acción Popular.
- Bretón, Víctor (2012), *Toacazo. En los Andes equinocciales tras la Reforma Agraria*. Quito: FLACSO.
- Bulmer-Thomas, Victor (1994): *The Economic History of Latin America since Independence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CEPAL (2003), *Capital social y reducción de la pobreza en América Latina y el Caribe: en busca de un nuevo paradigma*. Santiago de Chile CEPAL.
- Chonchol, Jacques (1996), *Sistemas agrarios en América Latina. De la etapa prehispánica a la modernización conservadora*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Contreras, Jesús (1992), *Identidad étnica y movimientos indios*. Madrid: Talasa.
- Dávalos, Pablo (ed.) (2005), *Pueblos indígenas, Estado y Democracia*. Buenos Aires: CLACSO.
- De la Peña, Guillermo (1997), "Las movilizaciones rurales en América Latina desde c. 1920". En Leslie Bethell (ed.), *Historia de América Latina (12). Política y sociedad desde 1930*. Barcelona: Crítica, pp. 193-280.
- Devoto, Fernando; Boris Fausto (2008), *Argentina-Brasil 1850-2000. Un ensayo de historia comparada*. Buenos Aires: Editorial Sudamericana.

- Díaz-Polanco, Héctor (1997), *La rebelión zapatista y la autonomía*. México: Siglo XXI.
- Dorner, Peter (1992), *Latin American Land Reforms in Theory and Practice. A Retrospective Analysis*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Escobar, Arturo (1998), *La invención del Tercer Mundo. Construcción y deconstrucción del desarrollo*. Bogotá: Grupo Editorial Norma.
- Escobar, Arturo (1999), "After Nature. Steps to an antiessentialism political ecology", *Current Anthropology* 40(1): 1-30.
- Fausto, Boris (1995), *Brasil, de colonia a democracia*. Madrid: Alianza Editorial.
- Favre, Henri (1996), *L'Indigénisme*. Collection Que Sais-je?, nº3.088, Paris: Presses Universitaires de France.
- Florescano, Enrique (1997): *Etnia, Estado y Nación. Ensayo sobre las identidades colectivas en México*. México: Aguilar.
- Fine, Ben (2001), *Social Capital versus Social Theory: Political Economy and Social Science at the Turn of the Millennium*. London: Routledge.
- Frank, André Gunder (2008), *Re-orientar. La economía global en la era del predominio asiático*. Valencia: Publicacions de la Universitat de València.
- Gascón, Jordi; Xavier Montagut (eds.) (2010), *Estado, movimientos sociales campesinos y soberanía alimentaria en América Latina: ¿Hacia un cambio de paradigma agrario?* Barcelona: Icaria.
- Gerbi, Antonello (1982): *La disputa del Nuevo Mundo. Historia de una polémica, 1750-1900*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Gimeno Juan Carlos; Pilar Monreal (eds.), *La controversia del desarrollo: Críticas desde la Antropología*. Madrid: Los Libros de La Catarata.
- González Casanova, Pablo (2006), *Sociología de la explotación*. Buenos Aires, CLACSO.
- Grindle, Merilee Serrill (1986), *State and Countryside. Development Policy and Agrarian Politics in Latin America*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Guerrero, Andrés (1991), *La semántica de la dominación: el concertaje de indios*. Quito: Ediciones Libri Mundi.
- Guerrero, Andrés (2010), *Administración de poblaciones, ventriloquia y transescritura*. Lima: IEP / FLACSO Ecuador.
- Gwynne, Robert N.; Cristóbal Kay (2004), *Latin America Transformed. Globalization and Modernity*. London: Edward Arnold Publishers.
- Healy, Kevin (2001), *Llamas, Weavings and Organic Chocolate. Multicultural Grassroots Development in the Andes and Amazon of Bolivia*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Kay, Cristóbal (2001), "Estructura agraria, conflicto y violencia en la sociedad rural de América Latina", *Revista Mexicana de Sociología* 63(4): 159-195.
- Kay, Cristóbal (2001b), "Los paradigmas del desarrollo rural en América Latina". En Francisco García Pascual (ed.), *El mundo rural en la era de la globalización: incertidumbres y potencialidades*. Madrid: Ministerio de Agricultura, pp. 337-429.
- Kay, Cristóbal (2005), "Reflections on Rural Poverty in Latin America", *The European Journal on Development Research* 17(2): 317-346.
- Kay, Cristóbal (2011), "Andre Gunder Frank: 'Unity in Diversity' from the Development of

Underdevelopment to the World System", *New Political Economy* 16(4): 523-538.

Korovkin, Tania (2002), *Comunidades indígenas. Economía de Mercado y democracia en los Andes ecuatorianos*. Quito: Abya-Yala.

Korovkin, Tania (2005), "Creating a Social Wasteland? Non-traditional Agricultural Exports and Rural Poverty in Ecuador", *European Review of Latin American and Caribbean Studies* 79: 47-67.

Martí i Puig, Salvador (ed.) (2007), *Pueblos indígenas y política en América Latina. El reconocimiento de sus derechos y el impacto de sus demandas a inicios del siglo XXI*. Barcelona: CIDOB.

Martínez Novo, Carmen (ed.) (2009), *Repensando los movimientos indígenas*. Quito: FLACSO.

Martínez Valle, Luciano (2002), *Economía política de las comunidades indígenas*. Quito: ILDIS / Abya-Yala / OXFAM / FLACSO.

Mignolo, Walter D. (2007), *La idea de América Latina. La herida colonial y la opción decolonial*. Barcelona: Gedisa.

North, Liisa; John Cameron (2000), "Grassroots-based rural development strategies: Ecuador in comparative perspective", *World Development* 28(10): 1751-1766.

North, Liisa; John Cameron (eds.) (2003); *Rural Progress, Rural Decay. Neoliberal Adjustment Policies and Local Initiatives*. Bloomfield: Kumarian Press.

O'Gorman, Edmundo (1984), *La invención de América*. México: Fondo de Cultura Económica.

Palenzuela, Pablo; Alessandra Olivi (eds.), *Etnicidad y desarrollo en los Andes*. Sevilla: Universidad de Sevilla.

Pérez-Stable, Marifeli (1998), *La Revolución Cubana. Orígenes, desarrollo y legado*. Madrid: Editorial Colibrí.

Skidmore, Thomas E.; Peter H. Smith, *Historia contemporánea de América Latina*. Barcelona: Crítica.

Sogge, David (2004), *Dar y tomar. ¿Qué sucede con la ayuda internacional?* Barcelona: Icaria.

Sogge, David (ed.) (1998), *Compasión y cálculo. Un análisis crítico de la cooperación no gubernamental al desarrollo*. Barcelona: Icaria.

Stavenhagen, Rodolfo (1981), *Sociología y subdesarrollo*. México: Nuestro Tiempo.

Tortosa, José María (2011), *Maldesarrollo y mal vivir. Pobreza y violencia a escala mundial*. Quito: Abya-Yala.

Toussaint, Eric (2006), *Banco Mundial: el golpe de estado permanente. La agenda oculta del Consenso de Washington*. Barcelona: El Viejo Topo.

Veltmeyer, Henry (ed.), (2011), *Herramientas para el cambio: Manual para los estudios críticos del desarrollo*. La Paz: Universidad Mayor de San Andrés.

Veltmeyer, Henry; Anthony O'Malley (eds.) (2001), *Transcending Neoliberalism. Community-Based Development in Latin America*. Bloomfield: Kumarian Press.

Viola, Andreu (ed.) (2000), *Antropología del Desarrollo. Teorías y estudios etnográficos en América Latina*. Barcelona: Paidós.

Wickstrom, Stefanie; Philip D. Young (eds.) (2014), *Mestizaje and Globalization. Transformations of Identity and Power*. Tucson: The University of Arizona Press.